

ÜTOPYA VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ ÜZERİNE FELSEFİ BİR İNCELEME

Mahmut AVCI*

Öz

İnsanın tarih içerisinde oluşturduğu her şey onun kültürünü oluşturur. Bu oluşum içinde edebi-felsefi nitelikli çalışmalar olan ütopyalar da yer alır. Ütopyalar, mevcut düzene bir eleştiri ve onu yeniden kurma amacı taşırlar. Mutluluk amacı güden ütopyalar da bu sebeple yenilenmiş bir kültürle yollarına devam etmek isterler. Kültür de bütün kurumlarıyla mutluluk amacına hizmet eden bir araç olur. Bu amaç, ütopya yazarlarının elinde, içinde yetiştikleri kültür öğelerinin değişik tasarımlarını ortaya koyma şeklinde tezahür eder. Bu yüzden ütopyalarda kültür öğeleri bazen iyileştirmeye tabi tutulurken bazen de tamamen yadsınır ve değiştirilir. Bu çalışma, ütopyalar arasında önemli bir yere sahip "Ütopya" ve "Güneş Ülkesi"nin var oldukları kültür şartlarını inceleme amacını gütmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Güneş Ülkesi, Kültür, Kültür Unsurları, İnceleme.

A Philosophical Study on Connection of Utopia and Culture

Abstract

Everything that the human being has constituted through the history forms his culture. Utopias being sufficient studies of literary-philosophical involve this forming. Utopias purpose at criticism for the existing order and reconstruct it again. In this respect utopias which pursue the goal of happiness also intend to proceed with a renewed culture. Culture is a mean which serves the purpose of happiness with its all institutions. This purpose appearance in the way of presenting various representations, in the hands of the author of utopia, with in the elements of culture they've grown up. Whereas the elements of culture of utopias are sometimes subjected to improving, sometimes they are exactly exclude and changed. This study pursues the goal of surveying the culture provisions being "Utopia" and "City of Sun" which have an important place between utopias.

Keywords: Utopia, City of Sun, Culture, Elements of Culture, Study.

---

* Dr. Mahmut AVCI, MEB, DKAB Öğretmeni. E.posta: m.avci25@hotmail.com.

Giriş

İnsanlık bugünkü yaşantıya ulaşabilmek için zahmetli ve uzun bir tarihi süreci geride bırakmıştır. Örneğin küçük topluluklardan büyük toplumlara geçmeyi başarabilmiş; bir kültür dünyası oluşturabilmiş; bilim ve teknolojiyi icat edip kullanabilmiştir. Bütün bunları başarabilme yetisine sahip tek varlık, insandır. İnsanlık düşünme ve icatlar yapma sayesinde kendi varlığını gerçekleştirmiş ve bugünkü kurumsal yapısını oluşturmuştur. Toplum da insanın, içinde anlamını bulduğu kurumlar sayesinde devam etmektedir. Yine insanın aile, hukuk, din, ekonomi ve siyasetin varlığıyla şekillendiği ve türünün devamlılığını sağladığı görülmektedir.

Gelişme ve değişkenlik sürekli mevcut olsa da insanlar, belli kurallar dahilinde bir arada yaşarlar. Bu birliktelik, bir yandan insanı sosyal bir varlık haline getirirken bir yandan da onu doğa varlığı olmaktan çıkarır. Bu ise insanın hemcinsleriyle olan ilişkileri çerçevesinde kendi varlığını anlamlandırmasını sağlar. İnsan içinde yaşadığı dünyayı anlayabilir ve kendi varoluşunu kavrayabilir. İnsanın kendi varlığı dışındakilerle teması da kendini anlamasına yardımcı olur.¹

İnsanın ihtiyaçları, karşılıklı iletişimi, değişimi ve birlikteliği zorunlu kılmıştır. "Toplumun oluşmasıyla birlikte, problemler de açığa çıkmış ve insan, toplumsal mutluluğu bulabilmenin peşinde olmuştur."² Mutluluğu bir toplum içinde hakim kılmak ise oldukça büyük çabayı gerektirmektedir. Yöneticiler ve düşünürler gibi toplumun seçkinleri de bu çabanın peşinde olmuş; etki alanlarındaki insanları sevk ve idare için bazı kurallar ve kurumlar tesis etmişlerdir. Buna rağmen insanlar yaşadıkları toplumlarda zaman zaman problemlerle karşılaşmışlar mutsuzluk hissetmişler ve bu huzursuzlukları giderebilmek içinde değişik arayışlar içine girmişlerdir. Yeni bir toplum modeli bulma çabası olan ütopya anlayışları da bunlardan biridir.

Günümüz Batı dünyasının felsefi, ekonomik, siyasi ve dini temelleri, coğrafi keşifler, Rönesans ve Reform hareketleri, Aydınlanma ve Sanayi Devrimi'ne dayanan uzun bir tarihsel dönüşüm sürecinde şekillenmiştir. O halde ütopyalar bu süreçte hangi konumdadırlar?

Batı medeniyeti, verimli bir aydınlanma olarak nitelenen antik çağı geçirdikten sonra karanlık bir ortaçağı yaşamış, Rönesansla birlikte tekrar

1 H. Ömer Özden, *Bir İnanç ve Kültür Terkipçisi Yahya Kemal*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011, s. 18

2 H. Ömer Özden, "Platon ve Campanella'nın Siyaset Felsefelerinin Kısa Bir Kritiği", *Dinbilimleri Dergisi*, Sayı: 3, 2001, s. 2.

yükselişe geçmişti. Yunan sitelerinde temeli atılan sistematik felsefi düşünme Platon ve Aristoteles ile zirveye ulaşmıştı. Hristiyanlıkla birlikte felsefe ve düşünme alanında ilk başlarda bir duraksama meydana gelmişti. Pek tabii olarak o dönemin siyasi olayları da bunu tetikleyen nedenler arasındaydı. Skolastik dönemle birlikte felsefe, kilisenin hizmetine girmiş ve dini dogmaları açıklama aracı haline gelmişti. Bu durum özgür düşüncenin önündeki en büyük engeli oluşturuyordu. Onüçüncü yüzyıldan itibaren bu duruma tepki olarak ilk önce Hümanizm akımı gelişmişti. İnsana ve özgür düşünceye dönüş, kilisenin hegemonyasından kurtulma isteği düşünürleri bilim ve teknikte ilerlemeye yönlendirmişti. Coğrafi keşiflerle beraber artan bu ilerleme Rönesansı ve Reformu tetiklemişti. Bu süreç aynı zamanda İslam medeniyetinin ilk çağın felsefi ve bilimsel eserlerini doğru tercüme etmesi ve geliştirmesiyle ivme kazanmıştı. Batı dünyası İslam düşünürlerinin eserlerini çeviri yoluyla öğrenmiş ve bu yolla kendi toplumlarındaki aksaklıkları tespit etmişlerdi. Bu aksaklıkları giderebilmek için de çeşitli toplum teorileri yanında ütopyalar da bu devirde form bulmaya başlamıştı.³

1. Ütopyaların Ortaya Çıkışı

Bilinen ilk ütopya Platon'un "Devlet" adlı eseridir. Yazılmış diğer ütopyalar da bu eserden etkilenmiştir. Ütopyaların ortaya çıkışı yazarlarının yaşadıkları devirlerdeki problemlerle ilgilidir. Platon'un Devlet isimli eserinin ortaya çıktığı dönemde siyasi ve sosyal olaylar bakımından karışık bir dönemdir.⁴ Yine T. More'un "Ütopya"sı ve T. Campanella'nın "Güneş Ülkesi"nin doğuşunun birleşik Hristiyan dünyasındaki toplumsal yozlaşmanın yaşandığı dönemde yazılmış olması rastlantı olamazdı. Bu iki ütopyanın yazıldığı yıllarda Avrupa'da yaşanan din savaşları ve çatışmaları toplumu, dünyayı yeniden yorumlama yolunu açmış ve sekülerleşmiş bir dünya görüşüne yol açmıştır. Bu da düşünürleri, yeni bir toplum modeli önerdikleri ütopyalar yazmaya yönlendirmiştir. Hemen hemen aynı yıllarda Avrupalı'ların araştırma ve keşif seyahatleri kelimenin gerçek anlamında bir Yeni Dünya'yı keşfediyordu ki bunun hayal gücünü tahrik etmesi kaçınılmazdı.⁵

Sosyal haklar ve gelenekler çerçevesinde ütopyalarda, çağdaş, sosyo-politik durumlara karşı tutum tanımlanmaktadır. İdealistik ve

3 Bu konuda detaylı bakınız: H. Ömer Özden, Osman Elmalı, *Yeniçağ Felsefesi Tarihi*, Arı-Sanat Yayınları, İstanbul, 2012, s. 15-24.

4 Platon, *Devlet*, çev. Hüseyin Demirhan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2002, s. 5 vd.

5 Krishan Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, Çev. Ali Galip, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2006, s. 45

kurgusal açılımlar çağını aşmış ve günümüzde de değer bulmuştur.⁶ Fakat insanlardaki eğilim ve tabiat farklılıkları, ütopyaları kısa ömürlü kılmıştır. Yazılanlar arasında muhteva bakımından benzerlikler çok fazladır. Bu da ütopyayı durağanlaştırmıştır. Bu noktada ters ütopyalar devreye girmiş ve hep mutluluk özlemi içinde olan ütopyaların korkulu rüyası haline gelmiştir. Belki de ütopyalar eğlendirici olduğu kadar korkutucu da olmuşlardır. Pek tabii olarak beş asır içindeki ütopyacı (distopyalar dahil) kurgular, zamanın şartlarına ve ihtiyaçlarına göre, materyallerini ve teknolojilerini geliştirmişlerdir. Yine toplumsal yapıları ve mutluluk özelemleri de farklılaşmıştır.

Ütopyaların yazılış amaçları yönetim ve yöneticilerle doğrudan bağlantılıdır. Hatta ütopyalar için yönetim karşıtlığının yansımaları denilebilir. O halde şu soruyu sormamız gerekir; dönemlerinin yönetim biçimleri iyi olsaydı ütopyalar ortaya çıkabilir miydi? Buna göre toplumun içinde bulunduğu şartlar, ihtiyaç duyulan şeylere insanları yöneltmektedir. Bir başka anlatımla ütopyalar, toplumsal gerçekliğe ve onun gelecek üzerindeki yansımalarına bakmaktan kaçınmayan eleştirel bir girişimin ifadesidir.⁷ Ütopyacı toplumu hayal eden kitaplar, okuyucularını, kendi dünyaları hakkında eleştirel bir zihniyete sahip olmaya çağırırlar. Aslında şu denilmek istenir: "Gerçek hayatta yaptığın şeylerle, ideallerinde olanı mukayese et."⁸

Bunalım zamanlarında, insan ve toplum problemleri üzerine düşünme ve inceleme gayretinin artması beklenebilir. Nitekim incelenen olgular da bu bekleyişi doğrulamaktadır. Anlamli tarih felsefelerinin, tarih olaylarının açıklıkla anlaşılabilir yorumlarının ve toplumsal- kültürel süreçler üstüne önemli genellemelerin çoğu, gerçekten de ya ciddi bunalım, felâket ve geçiş dönemlerinde ya da bu gibi dönemlerin hemen öncesinde ve sonrasında ortaya çıkmıştır.⁹ Devrinin yönetim biçiminden haz duymayan ve bunalan filozoflar, tasarladıkları ideal yönetim biçimini ve devlet modelini yazıya geçirmişlerdir denilebilir.

Ütopyaların, içinden çıktıkları toplumsal ve kültürel bağlamdan kopuk olmadıkları, toplumsal yapıyı oluşturan tüm kurumların ütopyalarda

6 W. B. Gerard & Eric Sterling, "Sir Thomas More's Utopia and the Transformation of England from Absolute Monarchy to Egalitarian Society", *Contemporary Justice Review*, Vol. 8, 2005, pp.75-89.

7 Riot-Sarcey, Michele; Bouchet, Thomas; Picon, Antoine, *Ütopyalar Sözlüğü*, Çev. Turhan Ilgaz, Sel Yay., İstanbul, 2003, s. 8.

8 Karen Olsson, "Utopia As A Way Of Life", *U.S. News & World Report*, Vol. 129, Issue 16, 2000, p.1.

9 Pıtırım.A Sorokin, *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*, çev. Mete Tunçay, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972, s. 15.

temsili olarak yer aldığı görülür. Din, ekonomi, siyaset gibi değer alanları ütopyalarda uzun uzadıya tartışılan konulardandır. Bu çalışmada, ütopyalar tarihinde önemli yeri olan 'Ütopya' ve 'Güneş Ülkesi'nin kültürel temeller açısından incelemesi ve değerlendirmesi yapılacaktır.

2. Kültürün İçeriği

Ütopyaların konumlandığı kültür çevresini ele almadan önce kültürün kapsam ve içeriğinden bahsetmek yerinde olacaktır. Kültürle ilgili çok fazla tanım bulunmasına karşın biz sınırlı birkaç değerlendirmeye yetineceğiz. Türk Dil Kurumu kültür kavramını "*tarihin sürekliliği içinde insanlar yoluyla ve insanlarda gerçekleşen tinsel biçimlenme süreci; insanın tinsel başarıları ve yaratışları; tüm olarak tinsel ve törel yaşam; geniş bir toplumun bütün alanlarında ortak olan dinsel, ahlaksal, estetik, teknik ve bilimsel nitelikteki toplumsal olayların bütünü*"¹⁰ şeklinde kapsayıcı bir tanımla ele alır. Hayatın farklı aşamalarının toplamı şeklinde de sosyolojik bir tanım yapılabilir. "*Dinsel hayat, ahlaksal hayat, hukuksal hayat, kurgusal hayat, sanatsal hayat, iktisadi hayat, dilsel hayat, bilimsel hayat. Bu sekiz türlü toplumsal hayatların tümüne birden kültür adı verildiği gibi uygarlık da denilir.*"¹¹

Yukarıdaki tanımlamaların yanında kültür kavramına ilişkin olarak; bir halkın yaşam biçiminin tamamı; bireyin kendi grubundan elde ettiği toplumsal kalıt; bir düşünme, hissetme ve inanma yolu; davranıştan bir soyutlama; bir grup insanın gerçekte davranış biçimleri konusunda bir kuram; toplu halde öğrenme için bir depo; yeniden su yüzüne çıkan sorunlar karşısında bir ölçünleştirilmiş yönelimler seti; öğrenilmiş davranış; davranışın düzgüsel düzenlenişi için bir mekanizma; hem dış çevreye hem de diğer insanlara uyum sağlamak için bir teknikler seti; bir tarih çökeltisi; ayrıca, belki de umutsuzluk sonucu, bir harita, bir elek ve benzetmelere dönüş, şeklinde de sınırlarını çizebiliriz.¹²

İnsanın içinde yaşadığı toplumundan öğrendikleri onun fiziki yeterliliklerinden daha önemlidir. "Kültür, insanın en büyük ve en önemli aracıdır; insan, kozmostaki yerinin ona yüklediği problemleri, yalnız bu araç sayesinde çözebilir."¹³ hükmü de kültürün önemini çok iyi bir şekilde ifade etmektedir.

10 [http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=k%FCIt%FCr&ayn=tam/\(12/10/2012\)](http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=k%FCIt%FCr&ayn=tam/(12/10/2012))

11 Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Bordo-Siyah Yay., İstanbul, 2003, s. 59.

12 Clifford Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması*, çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi, Ankara, 2010, s. 18-19.

13 Hermann Wein, *Tarih, İnsan ve Dil Üzerine Altı Konferans*, çev. İsmail Tunalı, İ.Ü.E.F Yayınları, İstanbul, 1959, s. 23.

Anlam ve değer üretimi toplumsal tüm faaliyetlerin içinde varlığını sürdürür. Kültürel yapıyı, fikir-değer-anlam zinciri ve tüm bunların üretildiği yaşamsal bir alan olarak ele aldığımızda yaşam biçimlerinden zihinsel yapılara, sanatsal motiflerden bireysel davranışlara kadar geniş bir yelpaze içerdiğini görebiliriz. Ekonomik ilişkiler, siyasal yapılar, aile ilişkileri, diğer sosyal alanlar ve toplumsal etkinliğin bütünü dolaylı ya da dolaysız şekilde iletişim kuran insanlar arasındaki ilişkilerden oluştuğu için tüm bu faaliyetler genel anlam ve değerler sistemi içinde kurulmuştur.¹⁴

İnsan, kimliğinin yapısını oluştururken ve kimliğinin tanımını yaparken kültürün önemini kavrar. Bu bağlamda bireyin varoluş koşullarını ortaya koymak ve belirlemek, ancak kültürü anlama yoluyla gerçekleştirilebilir.

Kültür her şeyi içeren geniş yapısıyla, insanın dış dünya ile kurduğu tüm ilişkilerini ve doğaya yüklediği anlamları içermektedir. Belirli bir kültürel yapının insan tanımı, insanın kendisi ve başkası ile kurduğu ilişkileri belirlemede farklı anlamlar kazanırken, farklı bir kültürde bu belirlemeler birbirinden taban tabana zıt çıkarımları gösterebilmektedir.

Kültürün saklanması ve kazanılması biyolojik değil sosyal bir süreçtir. Bu süreçteki bütün üretim araçları, taşıtlar, saklama ve koruma aletleri maddi kültürü oluştururken fikirler, inançlar, duygular ve davranışlar manevi kültürü oluşturur. Kültürü inceleyenler bu iki yanı ayırmakla birlikte, onların gerçekte birbirine bağlı bir bütün olduğunu göz önünde bulundururlar.¹⁵ Bunların dışında, edebiyat, sanat, felsefe ve diğer tüm bilimsel etkinliklere kadar sistematik bilgi birikimini içinde barındıran kültür tanımları bize anlam üretimini, gündelik deneyim ve bilinç hallerini de kapsayan geniş bir yelpaze sunar. Bu noktada ortak deneyimler üzerine kurulu düşünceler, ilişkiler, gelenekler ve bunun uzantısı olarak geliştirilen eylem biçimleri, kültürün farklı insan topluluklarının davranış biçimlerine temel olan anlam ve değer üretme tarzlarına da işaret eder.¹⁶ Çeşitli toplumların ortak davranış kültürleri olmakla birlikte kültürel farklılıklar, yaşam etkinliklerinde ve bunları uygulayış şekillerinde ortaya çıkar. Birey içinde doğmuş olduğu kültürün özelliklerini alır ve bu özellikleri davranışlarında ve içsel dünyasında ortaya koyar.¹⁷

14 Mahmut Avcı, "Ernst Cassirer'de Kültür Felsefesinin Temellendirilmesi" Basılmamış Doktora Tezi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum, 2012, s. 20.

15 Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, M.E.B Basımevi, İstanbul, 1969, s. 185.

16 Avcı, "Ernst Cassirer'de Kültür Felsefesinin Temellendirilmesi", s. 26.

17 Ali Osman Alakuş, "Kültür Kavramı Tanımlamalarına İlişkin Bir Analiz", *Milli Eğitim Dergisi*, Ankara, 2004, s. 3.

Kültür, insan yaşamının şekli, tarzı, biçimi hakkında ölçüler, kaideler ve normlar koyar. Bu kaide ve normlar gerek ferdi, gerek kolektif faaliyetleri temin ve tanzime yarayan, içtimai teşkilat, müesseseler, örf ve adetler, ahlaki ve dini mükellefiyetler olduğu gibi bunların müeyyideleri olan cezai kanunlar vb. mevzuat da vardır. Bu arada bütün bir kültürün muhtevasını bir nesilden ötekisine aktaran bir vasıtaya, yani eğitim sistemine de ihtiyaç duyar.¹⁸ Böylece her kültürün sayısız denecek derecede çok unsurdan veya unsur birleşimlerinden teşekkül ettiği kabul edilmektedir. Kültür fertleri aşan, fertlere şekil, yön ve şahsiyet veren bir varlıktır.¹⁹

Davranış normlarının bütünü insana bir hayat sunar ve ancak bu şekilde insan, mensubu olduğu toplumun çeşitli roller sisteminde kendine düşen rolü oynayabilir. İnsanın, kendi varlığı açısından, üstüne böyle bir rol alması, bedeni özelliklerinden daha önemlidir. Geçmişin oluşumları içinde doğan insan, yaşadığı an içerisindeki algıları ve üretimleriyle ve aynı zamanda geleceğe taşıdıklarıyla var olmaktadır. Dün, bugün ve yarın insanın ayrılmaz gerçekliğidir. Zamanın durduğu nokta üretimlerin de durduğu noktadır. Kültür, yaşayan bütün insanların üretim toplamı oluşuna göre, insanlık yok olmadıkça kendisini sürekli geleceğe taşıyacaktır.

3. Ütopyaların Kurulduğu Kültür Alanları

Bütün kültürlerle ait ayırıcı vasıflar ve farklı yaşam tarzları vardır. Fakat ne kadar farklı olsalar da kurum olarak bazı ortak yönler her kültürde bulunur. Kültür coğrafyası, yönetim tarzı ve hukuk, ekonomi araçları, bilim ve eğitim, din, dil, sanat ve aile yapısı bunlardandır.

More'un Ütopya'sının ve onun takipçilerinden olan Campanella'nın eserleri de bu kurumların idealize edilmiş şekliyle oluşturulmuştur. Bu tasarımlar, en iyi toplumu normatif bir model olarak değil, gerçekten başarılımış, zaten var olan bir şey gibi gösterir. Hayali yer, soyut bir ideal olarak ve var olan topluma yönelik basit bir eleştirel özne olarak değil, vekâleten katılmak için davet edildiğimiz tam haliyle işler bir toplum olarak en iyi toplumun bir tasviridir.²⁰

Ütopya ve Güneş Ülkesi'nin farklılığı yasalarının, yönetmeliklerinin, yetiştirme tarzlarının ve yaşama kurallarının insanın kötülüğe temayüllerini bastırırken iyiliğe yönelik kapasitesini etkili kılacak biçimde olmalarıdır.

18 Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*, Doğan Kardeş Yay., İstanbul, 1951, s. 40.

19 Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, Dergah Yay., İstanbul, 2002, s. 23.

20 Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, s. 48-49.

Altında yaşadıkları sosyal, politik ve ekonomik rejim bu insanların yurttaşlık erdemlerinin nedenidir; tersi değil; kurumları onların iyi niteliklerinin sonucu değil nedenidir.²¹

Kültürün Gerçekleştiği Coğrafya

Kültür dünyanın farklı yerlerinde coğrafi yapıya bağlı olarak şekillenir. Coğrafi engeller ya da geçişler kültürün sınırı ve etkililiğinde çok büyük öneme sahiptir. Güneş Ülkesi ile Ütopya Adası okyanusta kurulmuş birer ada devletidir. Bu adaların şehir yapıları oldukça detaylı olarak tarif edilmiştir. Yüzölçümleri, başkentler, nüfus yapıları, şehir mimarisi, yollar vb. insanın gözünün önüne hayali olarak getirilir. Ütopya halkı adanın yerli halkı olup, adayı fetheden Kral Utopus'un medenileştirdiği insanlardır.²² Güneş Ülkesi'nin halkı ise Hindistan'dan kaçıp gelen ve erdemli bir yaşam sürmek isteyen insanlardan oluşur.²³ Ütopyaların ada devleti olması onları bir anlamda steril kılmıştır denebilir. Herkesin arzuladığı bir yer olmalarına karşın coğrafi yapıları nedeniyle kültür geçişliliği imkansız olmaktadır. Bu kadar iddialı bir yerin etkileşime açık olmaması bir çelişki ifade etmektedir. Coğrafi keşiflerin olduğu bir dönemde okyanuslara insanların teşvik edildiği gibi bir izlenim de doğmaktadır.

Yönetim ve Siyaset Araçları

Dünya üzerinde pek çok yönetim tarzı mevcuttur. Monarşik, oligarşik ve demokratik yönetim biçimleri bunlardandır. Aslında sistemler insanların yönetime katılımı ile ilgilidir. Mesela Ütopya devletinin yönetimi, demokratik bir düzen üstüne kuruludur. Yöneticiler seçimle iş başına gelir. Bu yöneticilerin oluşturduğu kurultay her konuda karar alarak ülkeyi yönetirler.²⁴ Güneş Ülkesi'nde ise devletin yönetim şekli monarşidir. Metafizikçi adı verilen ve mutlak söz sahibi olan bir yöneticiye bağlı üç yönetici; güç, sevgi, akıl ülkeyi idare eder. Bu üçüne bağlı daha küçük yöneticiler de vardır.²⁵

Sadece yöneticiler değil devletin yönetim organları, politika araçları, hukuk sistemi ve vatandaşların temel hak ve hürriyetleri de kültürün önemli araçlarındandır. Sözgelimi Ütopya'da yasa sayısı çok azdır. Karmaşık yasalar yerine herkesin anlayacağı basit yasalar konmuştur. Avukatlık müessesesi yoktur. Ada halkı erdemli olduğundan genellikle suç işlemezler.

21 Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, s. 54-55.

22 Thomas More, *Ütopya*, Çev. Mina Urgan, Vedat Günyol, Sebahattin Eyüboğlu, 2. Baskı, İş Bankası Yay., İstanbul, 2000, s. 47.

23 Tommasa Campanella, *Güneş Ülkesi*, çev. Vedat Günyol, Haydar Kazgan, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1996, s. 18.

24 More, *Ütopya*, s. 50.

25 Campanella, *Güneş Ülkesi*, s. 21-24

Suç işlenirse verilecek en ağır ceza köleliktir. Kölelikte işlenecek cezalar ölümle sonuçlanır.²⁶ Güneş Ülkesi'nde pek az sayıda yasa vardır. Kısa ve herkesin kolayca anlayabileceği bir dille bronz levhalara yazılmış olan yasalar tapınağın sütunlarında asılıdır. Her yönetici, buyruğu altındakileri yargılama hakkına sahiptir. Son karar Metafizikçi'de biter. Cezalar kırbaçtan ölüme kadar uzanır.²⁷

Ütopya insanların mutlu olmalarına ve suç sayısının yok denecek kadar az olmasına karşın cezaların mevcudiyeti insan faktörünü göz ardı edilemez kılmıştır. Aslında doğal olan da ödül ve teşvikin yanında suç ve cezanın olmasıdır. Kültür insandan bağımsız olmadığına göre insani olan da mutluluk ülkelerinde dikkate alınır.

Ekonomi

Bir kültürün tarım veya sanayi toplumu olması oradaki yaşam tarzını ve kullanılan kültür araçlarını doğrudan etkiler. Aynı zamanda kullanılan dili de zengin veya sınırlı yapabilir. Ütopya bir tarım ülkesi olduğundan, tarımla ilgili işler Ütopyalıların temel uğraşdır. Kadın erkek her Ütopyalı, bu topraklardaki çiftliklere gruplar halinde yerleşip, iki yıl süreyle nöbetleşe çalışmak zorundadır, herkes el birliği içinde bu işleri yapar.²⁸ Güneş Ülkeli de tarıma çok önem verirler. Bu ülkede ekilmemiş bir karış toprak yoktur. Çift sürme, tohum ekme, yaban otlarını ayıklama hasat, meyve toplama bağ bozumu zamanı geldi mi bütün yurttaşlar, birkaç saat içinde, büyük bir titizlikle işlerini bitirirler.²⁹

Her iki ütopyada da görülüyor ki –zamanın şartlarıyla paralel olarak- tarım ekonominin temelidir. Onbeşinci yüzyılda bilim hareketlerine bağlı olarak icatlar yapılırsa da sanayi aletleri sınırlı olarak ütopyalarda yer bulur. Mesela daha sonra yazılmış olan “Yeni Atlantis”³⁰ te teknolojik aletlerin çokluğu dikkat çeker.

Eğitim ve Bilim

Kültürün objeleri nesiller boyunca gelenekler, örf, adet ve davranış tipleriyle aktarılır. Daha çok sözlü ve davranışa dayalı olan bu kültür yanında kültürün kalıcılığını sağlayacak eğitim ve bilimsel bilgiye ihtiyaç vardır. Her iki ütopyada bu konu devrin ihtiyaçları doğrultusunda işlenmiştir. Mesela More, Ütopyalıların erdemlerini, ciddi bir devlet düzeni

26 More, *Ütopya*, s. 50-51.

27 Campanella, *Güneş Ülkesi*, s. 64.

28 More, *Ütopya*, s. 52.

29 Campanella, *Güneş Ülkesi*, s. 54.

30 Francis Bacon, *Yeni Atlantis*, Çev. Cenk Saraçoğlu, Bordo-Siyah Yayınları, İstanbul, 2005, s. 89 vd.

içinde edindikleri eğitime bağlar. Ütopyalıların eğitim alanında en büyük yenilikleri, öğrenimlerinin belirli bir yaşta bitmeyip, ömür boyu sürmesidir. Ütopyalılar, kusursuz bir düzen kurmakla övünüp, dış dünyaya kapanan insanlar değildirler. Tam tersine, başka ülkelerin yönetimlerine, yasalarına, bilimlerine ve sanatlarına büyük bir merak duyarlar. Bütün sanatlar ve bilimler o işin en bilgisi tarafından öğretilir. Ütopya'da öğretmenler, her şeyden önce çocuklara yalnız bilgi vermekle kalmazlar; onlara doğru dürüst düşünmeyi öğretirler. Doğru ahlakın ancak doğru düşünceden doğabileceğini bildikleri için, tek amaçları, yalnız yöneticiler ile bilimle uğraşanların değil, tüm yurttaşların gerçek anlamda aydın kafalı olmasıdır.³¹ Güneş Ülkesi'nde ise erkek ve kız çocuklar, hiçbir ayırım yapılmaksızın, her türlü zanaat eğitiminden geçerler. Bir yaşla üç yaş arasında bütün çocuklar duvarlardaki resimler ve yazılar önünde dolaşarak hem alfabeyi, hem okumayı öğrenirler. Yedi yaşındaki çocuklar, duvarlardaki yazılardan matematik kavramlarını öğrendikten sonra, doğa bilimlerini okumaya başlarlar. Bu dersleri dört ayrı öğretmen verir. Her ders dört saat sürer ve bu süre içinde her grup bütün dersleri görmüş olur. Örneğin çocuklardan bir grup beden eğitimi yaparken, bir başka grup da kamu hizmetlerinde çalışır, bir başkası da yalnız okuma yoluyla bilgilerini artırır. Bu dersleri görüp öğrenen çocuklar, daha zor konulara geçer, matematik, tıp ve başka bilimleri öğrenmeye başlarlar. Öğretmenler gözlemler sonucunda herkese uygun mesleği seçerler. Metafizikçi olacak kimse her şeyi bilmek zorundadır. Başka yerlerde var olan buluşlara, bilimlere ve bilim adamlarına saygı duyarlar.³²

Ütopya'daki eğitim anlayışının Güneş Ülkesi'ndekinden daha modern olduğunu söyleyebiliriz. Düşünme eğitimi bütün kültürlerin edinmesi gereken bir erdemdir. Ütopya yazarının bu ağır basan felsefi yönü İngiliz eğitimini etkilemiştir denilebilir.

Din

İnsan hangi toplum içinde yaşarsa yaşasın inanma ihtiyacı hissetmiştir. İster ilahi kaynaklı olsun isterse beşeri olsun bu inancını da ritüelleriyle ortaya koymuştur. Kültürün önemli öğelerinden birisi olan din konusu her iki ütopyada da genişçe yer bulur. Eleştiri ve eklektizmi içeren bu görüşler filozofların hayatına mal olmuştur.

Ütopya'da herkes dinini özgürce seçebilir ve dininin propagandasını yapabilir. Ama başka bir dinden olanlara baskı yapmaya ya da küfretmeye kalkanlar, kıyasıya cezalandırılır. Ütopya'da dinin en ilginç yanı, adanın en eski yasalarından biri olan "kimse dininden ötürü kötülenemez" yasasının

³¹ More, *Ütopya*, s. 56.

³² Campanella, *Güneş Ülkesi*, s. 28.

tam anlamıyla uygulanmasıdır. Ütopyalılar, dinsel törenlerinde hayvan kurban etmezler. Belirli bir dine bağlı olanlar, kendi evlerinde, aileleri arasında, o dine özel olarak tapabilirler. Ama ortaklaşa paylaştıkları tapınaklarda, durum değişir. Ütopyalılar, dinin bölücü yanları üstünde değil, birleştirici yanları üstünde dururlar. Ortak dualar yaparlar. Ütopyalıların tümü, beden öldükten sonra ruhun yaşayacağına inanır. Ütopyalılar, bir kişinin korkudan düşündüklerini gizlemek zorunda kalmasını; inanmadığı halde inanır görünmesini istemezler. Ruhların yaşayacağına inandıklarından, Ütopyalıların çoğunda ölüm korkusu yoktur.³³

More eserinde “Ütopyalılar, Hıristiyan dinine karşı da ayrıca ilgi duymuşlar ve birçokları bu yeni dini benimsemişlerdi”³⁴ ifadesine yer vermektedir. Bunun kilise ve engizisyon baskısının ara cümlelerde kendini gösterdiği şeklinde yorumlamak yerinde olacaktır. Herhangi bir din içerisinde yer alan Tanrı veya kutsal inancı, dua, ruh, ölüm ve sonrası gibi inanç alanları Ütopya’da da mevcuttur. More bunları kendi idealleri açısından biraz da mensup olduğu dinle harmanlayarak eserinde anlatmıştır. More, insanlara hayalî bir dünyanın fantezilerini sunarak inancına tanıdığı vicdan özgürlüğünü, inancı dışındakilere tanımaya hiçbir zaman yanaşmaz.

Güneş Ülkelilerin en büyük yöneticisi olan Metafizikçi bir rahiptir. Yine rahiplerden oluşan bir yöneticiler grubu vardır. Bu kentte Hıristiyanlığa büyük bir saygı vardır. Herkes bağlı bulunduğu yöneticiye günah çıkarmaya gelir. Bu ülkenin insanları dua ederken, gözlerini sırasıyla dört ana yöne çevirirler. Tanrıdan beden ve ruh sağlığı, gerek kendileri, gerek bütün insanlar için mutluluk dilerler ve dualarını Tanrı’nın yüce varlığına şükrederek bitirirler. Güneş Kentliler iki metafizik ilke kabul ederler. Biri Varlık, yani Tanrı, bütün varlıkların ilki; öbürü Yokluk, yani hiçlik. Ölümden de korkmazlar. Çünkü ruhun ölümsüzlüğüne inanırlar. Onlara göre, bedenden ayrılan ruh yeryüzü hayatındaki iyi ya da kötü davranışlarına göre, iyi ya da kötü ruhlarla buluşur.³⁵ Campanella ‘Tanrı’ kavramı üzerinde ayrıca durmuştur. Yalnız içinde yaşadığı şartlar onu Hıristiyanlık paralelinde düşündürmüştür. Güneş Ülkesi, dinsel bir birlik içinde bulunan evrensel bir papalık monarşisidir.

33 More, *Ütopya*, s. 59-63.

34 More, *Ütopya*, s. 57.

35 Campanella, *Güneş Ülkesi*, s. 61-71.

More gibi, hatta More'dan çok daha fazla manastır yaşantısının etkisinde kalan Campanella, rahipler arasında özel mülkiyet olmadığını; insanların ne kadar az malı olursa, başkalarına karşı duydukları sevginin de o denli arttığını ileri sürer. Hıristiyanlığa More gibi candan bağlı olduğu halde, onun da başka dinlere saygılı bir tutumu vardır. Her yemekten sonra, Tanrı'ya bir ilahi ile şükredilir. Sonra, din ve ulus ayrılığı gözetmeden, Hıristiyan, Pagan, Yahudi kahramanlarına mersiyeler okunur. More'un Hıristiyan dindarlığı birçok açıdan bütün yaşamını rahip ve vaiz olarak geçiren Campanella'yla eşleştirilmiştir. Görmüş olduğumuz gibi manastırcılığın ikisi üzerinde de güçlü bir etkisi vardır.³⁶

İslam'a ve onun peygamberine hristiyanlığın etkisiyle veya korkusuyla bakıldığı her iki eserde de aşıkardır. Özellikle Güneş Ülke'sinde Hz. Muhammed'in beğenilmemesinin nedeni pek açık bir şekilde anlatılmamaktadır. Campanella'nın Hz. Muhammed'i gerçekçi bir gözle değerlendirmemesi, onun ön yargılarına dayandığını göstermektedir. Hiç bir ikna edici neden göstermemesi, sadece Hz. Muhammed'in saralı olduğunu yazması da Campanella'nın Hıristiyanlığın etkisi altında bazı önyargılara sahip olduğunun bir delili olabilir.

Sanat

Hem Ütopya'da hem de Güneş Ülkesi'nde sanata çokça ilgi duyulduğundan bahsedilir ama çok fazla ayrıntıya yer verilmez. En önemli sanat etkinlikleri olarak müzik aletleri çalmak için dersler alma, kent duvarlarında asılı olan Tanrı, insan ve hayvan resimlerini hayranlıkla inceleme, tapınakların mimari tasarımına özen gösterme gibi faaliyetler yer alır. Ortaçağ Avrupa'sının medeniyette pek ileri olduğu söylenemez. Bu sebeple ütopya yazarlarının sanat anlayışları ve üretimleri de sınırlıdır. Yüksek sanat eserleri binlerce yıllık medeniyetlerin eseri olarak ortaya çıkarlar.

Dil

Her iki ütopyada da sanata olduğu gibi dil konusuna da çok fazla yer verilmez. Her iki eserde de ada halklarının dillerinin olduğu, bütün dillerin öğretildiği, özellikle Latinceye ilgi duyulduğundan bahsedilir. Fakat anadil konusu pek de açık değildir. Yine hangi eserleri yazdıkları, ne tür edebi faaliyette buldukları hiç anlatılmaz. Sadece öğrenme ve konuşup anlama aşkından bahsedilir. Hem sanat hem de dil konusu ütopyaların en büyük eksikliklerinden biridir.

³⁶ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, s. 40

Aile ve Günlük Hayat

Yurttaşların ekonomik açıdan eşitliği olan Ütopya'da, bu eşitliğin bir simgesi olarak, herkes bir örnek giyinir. Ancak kadınlarla erkeklerin, bekârlarla evlilerin kıyafetleri arasında bazı küçük ayrımlar vardır. Yöneticiler ve din adamları da, tıpkı öteki Ütopyalılar gibi giyinirler. Kışın da yazın da giyilebilen bu giysilerde hem güzellik, hem de rahatlık aranır. Güneş Ülkesinde kadınlarla erkeklerin kıyafetleri hemen hemen aynıdır. Yalnız kadınların dizleri kapalı, erkeklerinki açıktır.

Ütopya'da evliliğin mutlu olmasına büyük önem verilir. Ütopya toplumunda kadın, cinsel açıdan bir mal sayılmaktan kurtulduğu ve erkekle eşit olduğu halde, yine de, ailenin başı erkektir. Ütopya'da, ister kadın, ister erkek olsun, aldatılan eşe boşanıp başkasıyla evlenmek hakkı tanınır.³⁷ Güneş Ülkesi'nde ise cinsellikler Sevgi adlı yöneticinin emirleri doğrultusunda yapılır. Çünkü bütün erdemlerin gelişmesi beden yapısındaki mutlu dengeye bağlıdır.³⁸

Campanella, More'un görüşlerine iki noktada tamamıyla aykırı bir tutumu benimser. Bunlardan biri Güneş Kentlilerin savaşmayı çok sevmeleri; ötekisi de, bir tek kadınla evlenme ilkesini kaldırarak kadınlarla çocukları ortaklaşa paylaşmalarınıdır.³⁹ More aileyi toplumun temeli olarak kabul ederken Campanella aileyi ortadan kaldırır.

More hırsızlık, kavga, öldürme, kıskançlık, yalan gibi bütün kötülüklerin kaynağını özel mülkiyetin varlığında bulmaktaydı.⁴⁰ Campanella da bütün bunların kaynağını ailenin varlığında bulmaktadır. Ona göre kötülüklerin tümü kadına ve çocuklara verilen değerden doğar. Bu değerler ortadan kalkarsa kötülükler çok azalacaktır. Bu noktada da More ile Campanella arasında bir ayrılık vardır. More, özel mülkiyetin kaldırılmasıyla kötülüklerin tümüyle ortadan kalkacağına inanıyordu. Campanella, ailenin kaldırılmasıyla kötülüklerin büsbütün ortadan kalkacağına inanmıyor, sadece azalacaklarını söylüyordu. Bu düşüncenin sonucu olarak da Güneş Ülkesi'nde güçlü bir ceza hukuku ve ceza sistemi vardır.⁴¹ Güneş Ülkesi'nde kadınların ortaklaşa kullanılması kadın erkek eşitliğinin önündeki en büyük engeldir.

37 More, *Ütopya*, s. 54.

38 Campanella, *Güneş Ülkesi*, s. 35.

39 Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yayınları, İstanbul, 1984, s. 91.

40 More, *Ütopya*, s. 48-49.

41 Campanella, *Güneş Ülkesi*, s. 37-38.

SONUÇ

Ütopyalar ortaya çıktıkları dönemin siyasal, sosyal ve psikolojisinden bağımsız değildirler. Edebi ve felsefi bakış açıları olması onları kurgusal olmaktan çıkarmadığı gibi tamamen hayali de yapmaz. Bu eserler alternatif bir kültür üretmenin fikri temellerini oluştururlar. Fakat yeni bir şeyler ortaya koymak onları mevcut halden tamamen bağımsız da yapmaz. Ütopya eserleri teknik icatlar gibi birdenbire ortaya çıkmadıkları için bir anlamda yenileme vasıtası sayılırlar. Fakat bu yenilenme onlarca hatta yüzlerce yıl alabilir. Bu süreçte gelişim ve değişime uğrarlar.

Ütopya tasarlama sürecini çoğu insan umursamayabilir. Onlar hayatı var olan şekliyle kabullenip imkânsız görünenle uğraşmak istemezler. İşte ütopya filozofu bu noktada devreye girip, olması gerekenle ilgili şeyler söylemeye başlar. Bu düşünme tarzı, toplum hayatının en önemli unsuru diyebileceğimiz daha iyi yaşama idealine temel teşkil edebilir. İşte o zaman ütopya amacına ulaşarak bağlı bulunduğu kültüre itirazlarını yükseltir. Kültür kurumlarına sirayet etmiş yozlaşma ve köhnemişliği farklı olanla değiştirmek veya revize etmek ister.

Mutluluk amacı güden ütopyalar yenilenmiş bir kültürle yollarına devam etmek isterler. O halde kültür, bütün kurumlarıyla mutluluk amacına hizmet eden en büyük araçtır.

KAYNAKÇA

- Alakuş, Ali Osman, "Kültür Kavramı Tanımlamalarına İlişkin Bir Analiz", Milli Eğitim Dergisi, Ankara, 2004.
- Avcı, Mahmut, "Ernst Cassirer'de Kültür Felsefesinin Temellendirilmesi"(Basılmamış Doktora Tezi), AÜSBE, Erzurum, 2012.
- Bacon Francis, Yeni Atlantis, Çev. Cenk Saraçoğlu, Bordo-Siyah Yayınları, İstanbul, 2005.
- Campanella, Tommasa, Güneş Ülkesi, Çev. Vedat Günyol, Haydar Kazgan, Sosyal Yayınlar, İstanbul,1996.
- Geertz, Clifford, Kültürlerin Yorumlanması, Çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi, Ankara, 2010.
- Gerard, W. B. & Eric Sterling, "Sir Thomas More's Utopia and the Transformation of England from Absolute Monarchy to Egalitarian Society", Contemporary Justice Review, Vol. 8, 2005.
- Gökalp, Ziya, Türkçülüğün Esasları, Bordo-Siyah Yay., İstanbul, 2003.
- Kaplan, Mehmet, Kültür ve Dil, Dergah Yay., İstanbul, 2002.
- Kumar, Krishan, Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya, Çev. Ali Galip, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2006.

- More, Thomas, Ütopya, Çev. Mina Urgan, Vedat Günyol, Sebahattin Eyüboğlu, İş Bankası Yay., İstanbul, 2000.
- Olsson, Karen, "Utopia As A Way Of Life", U.S. News & World Report, Vol. 129, Issue 16, 2000.
- Özden, H. Ömer, "Platon ve Campanella'nın Siyaset Felsefelerinin Kısa Bir Kritiği", Dinbilimleri Dergisi, Sayı: 3, 2001.
- Özden, H. Ömer, Bir İnanç ve Kültür Terkipçisi Yahya Kemal, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011.
- Özden, H. Ömer; Elmalı, Osman, Yeniçağ Felsefesi Tarihi, Arı-Sanat Yayınları, İstanbul, 2012.
- Platon, Devlet, çev. Hüseyin Demirhan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2002.
- Riot-Sarcey, Michele; Bouchet, Thomas; Picon, Antoine, Ütopyalarda Sözlüğü, çev. Turhan İlgaz, Sel Yay., İstanbul, 2003.
- Sorokin, Pıtırım.A, Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri, Çev. Mete Tunçay, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972.
- Turhan, Mümtaz, Kültür Değışmeleri, Doğan Kardeş Yay., İstanbul, 1951.
- Urgan, Mina, Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More, Adam Yayınları, İstanbul, 1984.
- Ülken, Hilmi Ziya, Sosyoloji Sözlüğü, MEB Basımevi, İstanbul, 1969.
- Wein, Hermann, Tarih, İnsan ve Dil Üzerine Altı Konferans, Çev. İsmail Tunalı, İ.Ü.E.F Yayınları, İstanbul, 1959.
- <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=k%FCIt%FCr&ayn=tam/>